

Název modulu:

Definování problému a práce s tématem

Cíl textu:

Pochopíte, co znamená řešit problém a definovat problém a jeho vztah k tématům vysokoškolských písemných prací. Zjistíte, že práce s tématem zahrnuje uvedení tématu otázkou, identifikaci klíčových pojmů a pojmů s nimi souvisejících. Dále se naučíte téma rozšiřovat a zužovat.

Základní pojmy:

- vysokoškolské písemné práce — souhrnný termín pro písemné práce, které se připravují, píší, prezentují, případně obhajují ve vysokoškolském prostředí (seminární a ročníkové práce, závěrečné a kvalifikační práce)
- řešení problému — proces probíhající v takových případech, kdy potřebujeme překonat překážky, abychom našli odpověď na nějakou otázku nebo dosáhli určitého cíle

1 ÚVOD MODULU

Modul definování problému a práce s tématem je zaměřen na zvýšení vašich schopností pracovat s tématem, identifikovat a definovat problém. Hlavním cílem je, abyste se naučili přemýšlet o tématu, problematizovat ho a byli schopní určit klíčové pojmy vztahující se k tématu, a tím si vytvořit množinu výrazů využitelných pro vyhledávání požadovaných dokumentů.

2 ŘEŠENÍ PROBLÉMU A VZTAH K TÉMATŮM VYSOKOŠKOLSKÝCH PRACÍ

Během studia na vysoké škole je podmínkou pro ukončení řady předmětů vypracování písemné práce (seminární práce, eseje apod.). Prací na nich byste měli postupně získat celou řadu pozitivních návyků, které využijete při řešení závěrečné bakalářské nebo magisterské práce, a samozřejmě dále ve své odborné praxi.

Ve chvíli, kdy se rozhodnete požadovanou práci napsat, se setkáváte s „problémem“, čímž je vypracování odborného textu na určité téma.

3 EXKURZ DO KOGNITIVNÍ PSYCHOLOGIE

Z hlediska kognitivní psychologie se nacházíte na začátku první fáze řešení problému (*identifikace problému*) a podle tradičního členění cyklu řešení problému jich máte před sebou ještě šest. V modulu vás provedeme prvními dvěma fázemi – *identifikace problému, definování a reprezentace problému*.

O problému můžeme hovořit jako o situaci, ve které máme cíl, ale neznáme cestu k němu. *Cestou k cíli, tj. vyřešení problému, se jednotlivec pohybuje od neurčitosti ke zvyšující se určitosti a tento proces probíhá ve fázích.*

Řešením problémů (úloh) se zabýváme v takových případech, kdy potřebujeme překonat překážky, abychom našli odpověď na nějakou otázku nebo dosáhli určitého cíle. Jestliže odpověď dokážeme získat rychlým vybavením nějaké vzpomínky, nemáme problém. Pokud si ale okamžitou odpověď vybavit nedovedeme, máme problém, který je třeba řešit.

Řešení
problémů

Proces řešení problému probíhá v následujících fázích:

- ☞ identifikace problému,
- ☞ definování problému,
- ☞ vytvoření strategie řešení problému,
- ☞ organizace informací, rozvržení zdrojů,
- ☞ monitorování řešení problému,
- ☞ zhodnocení řešení problému.

Fáze řešení
problému

Při uvažování o těchto fázích je nutné si uvědomit, že při provádění různých fází cyklu je velmi důležitá flexibilita. Málokdy můžeme řešit problém použitím právě jednoho optimálního sledu kroků, protože se objevují nejednoznačnosti v tom, jak nejlépe pokračovat. Kromě toho lze jednotlivé kroky procházet dopředu i nazpět, měnit jejich pořadí, nebo dokonce podle potřeby přeskakovat a přidávat vhodné kroky.

Více se k problematice dozvíte ze studijního materiálu pod názvem *Exkurz do kognitivní psychologie* v sekci *Doplňující studijní materiály*.

4 VOLBA TÉMATU

Váš vyučující může zadat témata k odborné písemné práci různým způsobem:

- ☞ nabídne obecné okruhy a vy si z nich jeden vyberete a sami specifikujete konkrétní téma
- ☞ vystaví konkrétní specifická témata a vy si vyberete jedno z nich
- ☞ spoléhá na vaši samostatnost a nechá na vás volbu tématu s tím, že ho musíte s vyučujícím konzultovat

Zadání tématu
písemné práce

Pro některé z vás bude velkou překážkou (problémem) výběr tématu. Několik tipů pro výběr tématu:

- ☞ konzultujte a ujasněte si obsahovou náplň a cíle písemné práce se zadavatelem práce
- ☞ vyberte si téma, o němž máte takové znalosti, které vám usnadní počáteční orientaci v tématu a výběr literatury
- ☞ zaměřte se na téma, které spadá do vašeho odborného zájmu nebo specializace během studia

Výběr tématu

Více se k problematice dozvíte ze studijních materiálů pod názvem *Jak si vybrat téma?* v sekci *Doplňující studijní materiály*.

Praktický příklad

Příklady specifických témat:

Schwarzenbergové a šlechtická společnost v Čechách v druhé polovině 19. století.

Odras sporu mezi Eliškou Přemyslovnou a Eliškou Rejčkou ve starší české literatuře. Rozchody partnerů zapříčiněné nevěrou.

Příklady obecných témat:

Komunikace prostřednictvím internetu.

Terorismus.

Vzdělávání pro 21. století.

5 DEFINOVÁNÍ TÉMATU

V následující části se zaměříme na techniky usnadňující **definování tématu** a získáte návod, jak zvolit slova vhodná pro vyhledávání literatury k vašemu tématu.

5.1 UVEDENÍ TÉMATU OTÁZKOU

Ujasněte si problém, který chcete v písemné práci řešit, **otázkou**. Formulování tématu otázkou pomáhá ujasnění myšlenek. Otázka nemusí být pouze jedna. Pokud zvolíte více otázek, získáte více úhlů pohledu na dané téma a sami si ujasníte, nakolik jste schopni o tématu přemýšlet a jaké o něm máte znalosti.

Formulování
tématu otázkou

Kromě toho si můžete při uvažování o tématu vypomoci **sepsáním několika stručných vět** vztahujících se k problematice. Můžete s nimi pracovat stejně jako s otázkami.

Dále můžete ke zjištění, co víte o tématu, použít **mentální mapování**. Více se k problematice dozvíte ze studijního materiálu pod názvem *Mentální mapování* v sekci *Doplňující studijní materiály*.

Praktický příklad

Téma:

Informační výchova vysokoškolských studentů a práce s informačními zdroji.

Uvedené téma lze problematizovat například tímto způsobem:

Ovlivňuje informační výchova vysokoškolských studentů jejich způsobilost pracovat s informačními zdroji?

Zvyšuje se využívání informačních zdrojů díky informační výchově vysokoškolských studentů?

5.2 IDENTIFIKACE KLÍČOVÝCH POJMŮ V OTÁZCE

V dalším kroku si z otázek vyberete tu, která nejlépe vystihuje, co byste chtěli v práci řešit. V otázce určete výrazy, které označují klíčové pojmy a jsou tedy určující pro vystižení podstaty problému a slouží k jeho dostatečné identifikaci. Jde současně o slova, která využijete pro vyhledávání požadovaných dokumentů.

Praktický příklad

Ovlivňuje informační výchova vysokoškolských studentů jejich způsobilost pracovat s informačními zdroji?

V otázce lze určit následující klíčové pojmy (podtržená slova):

Ovlivňuje informační výchova vysokoškolských studentů jejich způsobilost pracovat s informačními zdroji?

5.3 VÝBĚR SYNONYM A SOUVISEJÍCÍCH POJMŮ

Identifikované hlavní pojmy si napište na papír a ke každému pojmu (vyjádřenému daným výrazem) utvořte množinu/seznam synonym a dalších vztahujících se pojmů (pravopisné varianty, slovní tvary, nadřazené a podřazené pojmy). Vypracované seznamy vám budou nápomocné při zužování a rozšiřování tématu a při vyhledávání potřebné literatury.

Čím bude vaše množina pestřejší, tím účinnějšího pomocníka si vytvoříte. Pokud si nebudete vědět rady se souvisejícími výrazy k nějakému odbornému termínu, využijte příslušné oborové výkladové slovníky a encyklopedie.

Klíčové pojmy

5.3.1 Synonyma

Synonyma jsou výrazy téměř stejného nebo podobného významu. Při určování synonym se můžete opřít o dostupné slovníky, např. PALA, Karel. *Slovník českých synonym*. 3. dopl. vyd. Praha : Lidové noviny, 2000. 479 s. ISBN 8071064505

Praktický příklad

Do množiny ke slově z příkladu týkajícího se informační výchovy
způsobilost *vysokoškolský student*

lze zahrnout synonyma:

schopnost

univerzitní posluchač

kvalifikace

kompetence

5.3.2 Nadřazené a podřazené pojmy

Do množiny vztahujících se pojmů ke klíčovému pojmu lze přidat pojmy, které jsou k němu v hierarchickém vztahu – nadřazeném či podřazeném. Hierarchickým vztahem se rozumí vztah mezi dvěma entitami (termíny, třídami), kde jedna je podřizena druhé. **Nadřazený pojem** je ten, který kromě klíčového pojmu zahrnuje i jiné pojmy, např. vlaku, automobilu, letadlu je nadřazený dopravní prostředek. **Podřazený pojem** je ten, pro který je klíčový pojem nadřazený, např. vlak je podřazeným pojmem pro dopravní prostředek. V tradiční logice se setkáte s výrazy: obecný, širší (tj. nadřazený) a specifický, užší (tj. podřazený) pojem.

Hierarchický
vztah

Praktický příklad

Vysokoškolskému studentu ve smyslu tohoto vztahu není nadřazen profesor, přednášející, ale **student**, což je obecnější výraz. Naproti tomu **zahraniční vysokoškolský student** specifikuje vysokoškolského studenta (je mu podřizen).

student

vysokoškolský student

zahraniční vysokoškolský student

6 SPECIFIKACE A ZOBECNĚNÍ TÉMATU

Obecnější (nadřazené) a specifitější (podřazené) termíny související s klíčovým pojmem lze využít při specifikaci (zuzování) a zobecňování tématu.

6.1 SPECIFIKACE TÉMATU

Pokud k tématu naleznete příliš mnoho informací a zjistíte, že je příliš obecné, potřebujete téma zúžit. K tomu můžete využít podřazené/specifické pojmy, které jste zahrnuli do množiny ke klíčovým slovům.

Praktický příklad

Tímto způsobem formulované téma otázkou je příliš obecné:
Ovlivňuje informační výchova vysokoškolských studentů jejich způsobilost pracovat s informačními zdroji?

K problematice vztažené na vysokoškolské studenty bylo totiž nalezeno příliš mnoho dokumentů.

Z následující hierarchie
student

vysokoškolský student

zahraniční vysokoškolský student

lze využít podřazený výraz *zahraniční vysokoškolský student*.

Přeformulovaná otázka může vypadat následovně:

*Ovlivňuje informační výchova **zahraničních vysokoškolských studentů** jejich způsobilost pracovat s informačními zdroji?*

Praktický příklad

Další možnosti zúžení tématu:

*Ovlivňuje informační výchova vysokoškolských studentů jejich způsobilost pracovat s **databázemi**?*

*Ovlivňuje informační výchova vysokoškolských studentů jejich způsobilost pracovat s **elektronickými katalogy** knihoven?*

V druhém případě byla použita konkretizace informačního zdroje, protože šlo o příliš obecný výraz.

6.2 ZOBECNĚNÍ TÉMATU

Pokud nenaleznete dostatek informací k tématu s tím, že jste využili různé vyhledávací techniky, synonyma a slovní tvary, je potřeba téma rozšířit. K tomu můžete využít nadřazené/obecné pojmy, které jste zahrnuli do množiny ke klíčovým pojmům.

Praktický příklad

Tímto způsobem formulované téma otázkou je příliš specifické:
Ovlivňuje informační výchova vysokoškolských studentů jejich způsobilost pracovat s informačními zdroji?

Otázku lze přeformulovat pomocí nadřazeného termínu *student*.
*Ovlivňuje informační výchova **studentů** jejich způsobilost pracovat s informačními zdroji?*

6.3 TIPY PRO ZÚŽENÍ A ROZŠÍŘENÍ TÉMATU

Položte si otázky týkající se:

- ☞ časového údobí, ke kterému se téma vztahuje (vztahuje se jak ke specifikaci, tak k zobecnění),
- ☞ geografického určení tématu (vztahuje se jak ke specifikaci, tak k zobecnění).

Praktický příklad

Téma: *Schwarzenbergové a šlechtická společnost v Evropě*

Lze zúžit na:

Schwarzenbergové a šlechtická společnost v Čechách v druhé polovině 19. století

Položte si otázky týkající se:

- ☞ specifického aspektu, který vás zajímá (slouží ke specifikaci)

Praktický příklad

Komunikace prostřednictvím internetu → *Emailová komunikace*

- ☞ širšího kontextu, do něhož lze téma zasadit a souvisejících problémů, které se k němu vztahují (slouží k zobecnění)

Praktický příklad

Rozchody partnerů zapříčiněné nevěrou → *Nejčastější příčiny rozchodu partnerů*

SHRNUTÍ MODULU:

V tomto modulu jste se seznámili s tím, jak si vybrat téma pro zpracování vysokoškolské písemné práce a rozpoznat specifické a obecné téma, uvést téma otázkou a identifikovat problém, přemýšlet o tématu ve smyslu nalezení klíčových pojmů a utvoření množiny synonym a souvisejících pojmů, Dále jste se naučili definoat hierarchické vztahy, zobecnit a specifikovat téma.

Přejeme hodně štěstí a úspěchů při psaní vašich odborných prací.